

Waar zijn de soldaten?

Groep 4 en 5

PIER

VERBODPUNT VOOR
KUNST EN CULTUUR

KUNSTFORT
DE WERKRUIMTE

Waar zijn de soldaten?

Educatieve speurtocht en rondleiding in het Kunstfort bij Vijfhuizen

&

Cultuur educatieve lessen voor in de klas

Handleiding voor de leerkracht van groep 4, 5 of 4/5

Colofon

Deze handleiding is gemaakt door

Kunstfort bij Vijfhuizen in samenwerking met

Pier K, Vertrekpunt voor kunst en cultuur, onderdeel van Het Cultuurgebouw

Versie: September 2015

Mogelijk gemaakt door Landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie en de Gemeente Haarlemmermeer

Inhoud

Inhoud.....	2
Inleiding.....	3
Overzicht lespakketten Waar zijn de soldaten?.....	4
Introductieles: De voorbereiding van de groep op het bezoek aan het fort	5
Lied en dans 'Honingbij'	7
Tekenles: Lovegun veroorzaakt een feest.....	10
Informatie over het pluspakket.....	12
Leerdoelen en uitgangspunten van dit lespakket.....	13
Bijlage 1: Lovegun	14
Bijlage 2: drie kunstwerken	15

Inleiding

Het Kunstfort bij Vijfhuizen is uniek cultureel erfgoed en een belangrijk element uit de geschiedenis van Haarlemmermeer. Kunstfort bij Vijfhuizen en kunstencentrum Pier K hebben hierover samen een lessenserie gemaakt kinderen. Het landelijke Fonds voor Cultuurparticipatie en de gemeente Haarlemmermeer hebben dit financieel mogelijk gemaakt. Dit als onderdeel van de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit.

Een basispakket voor verschillende groepen.

De totale lessenserie 'Waar zijn de soldaten' is bedoeld voor groep 4 t/m 8. Het pakket is ontworpen voor drie verschillende leeftijdsgroepen. Er is een pakket voor groep 4-5, één voor 5-6 en één voor 7-8. De inhoud van de verschillende varianten sluit aan bij de belevingswereld van de kinderen. Voor (gemengde) combinatiegroepen kiest de leerkracht welk pakket het beste past bij zijn groep. Met scholen in het speciaal basisonderwijs wordt in overleg afgestemd welk lespakket het meest geschikt is. Elk lespakket bestaat uit een inleidende les, de speurtocht en verdiepende kunstlessen.

Wat is er nog meer mogelijk?

Het aanvullend pluspakket met Kunstvakdocenten in de klas

Wilt u meer doen met kunst- en erfgoededucatie voorafgaand en na het bezoek aan het fort? Dat kan. U kunt zelf de lessen geven zoals zij zijn omschreven in deze handleiding. Daarnaast vindt u informatie over het pluspakket.

Bij het pluspakket verzorgen kunstvakdocenten op uitnodiging van de leerkracht boeiende en leerzame kunstlessen in de klas, waarin er voor de leerlingen veel te beleven en te doen valt. Het bezoek aan Kunstfort bij Vijfhuizen vormt het thema. De lessen zijn geïnspireerd op de bijzondere verhalen van deze historische plek die de leerlingen verkennen tijdens de speurtocht. Kortom, een combinatie van erfgoed- en kunsteducatie.

Het biedt u de mogelijkheid om professionele kunstvakdocenten aan een verdiepingsactiviteit te zien werken met uw groep. Deze lessen zijn ontworpen vanuit de theorie van *Cultuur in de spiegel* en *Kunst in leren*. In de lessen vormen de didactische hoofdwerkvormen 'verbeelden, uitwerken en reflecteren' de rode draad. Deze opbouw is ook zichtbaar in de lessen en kan een inspiratiebron zijn voor uw eigen lessen kunst en cultuur op school.

Opbouw van de voorbeeldlessen

De voorbeeldlessen zijn stap voor stap opgebouwd. Er wordt per les aangegeven om welk kunstvak het gaat en wat nodig is om de les te kunnen geven. De leerdoelen van de les worden vermeld. Er wordt een suggestie gegeven om naar eigen inzicht de les makkelijker of moeilijker te maken (differentiatie). Het is natuurlijk altijd mogelijk om de les naar uw eigen hand te zetten en te veranderen.

Overzicht lespakketten Waar zijn de soldaten?

1. Geschikt voor groepen 4,5 of combi 4-5	
BASISPAKKET Handleiding en lesinstructie Honingbij (lied met beweging) Rondleiding/speurtocht Bijzondere kanonnen (Beeldende les)	Voor wie, door wie en waar? Alle informatie voor de leerkracht In klas of speellokaal, vooraf door leerkracht Bezoek fort door klas met begeleiders In de klas, achteraf, door leerkracht
PLUSPAKKET Honingbij (lied met dans) De fortbewoners (dramales)	Voor wie, door wie en waar? In speellokaal/gymzaal door dansdocent In speellokaal/gymzaal door theaterdocent
2. Geschikt voor groepen 5, 6 of combi 5-6	
BASISPAKKET Handleiding en lesinstructie Marcheren (lied met beweging) Rondleiding/speurtocht Soldatengedicht (schrijfpodracht) Land veroveren (eenvoudige versie)	Voor wie, door wie en waar? Alle info voor leerkracht In de klas vooraf, door leerkracht Bezoek fort door klas met begeleiders In de klas, achteraf, door leerkracht In de klas, achteraf, door leerkracht
PLUSPAKKET Marcheren (lied met dans) Jij als soldaat in het fort (dramales)	Voor wie, door wie en waar? In speellokaal/gymzaal door dansdocent In speellokaal/gymzaal door theaterdocent
3. Geschikt voor groepen 7,8 of combi 6-7 of 7-8	
BASISPAKKET Handleiding en lesinstructie Marcheren (lied met beweging) Rondleiding/speurtocht Krantartikel (schrijfpodracht) Land veroveren (moeilijker versie)	Voor wie, door wie en waar? Alle info voor leerkracht In de klas vooraf door leerkracht Bezoek fort door klas met begeleiders In de klas achteraf door leerkracht In de klas achteraf door leerkracht
PLUSPAKKET Marcheren (lied met dans) Kruip in de huid van (dramales)	Voor wie, door wie en waar? In speellokaal/gymzaal, door dansdocent In speellokaal/gymzaal, door theaterdocent

Introductieles:

De voorbereiding van de groep op het bezoek aan het fort

Inleiding introductieles

U start de les met een beeldvormer: een stukje van een verhaal dat zich afspeelt op het fort. U vertelt over de geschiedenis van de linie van Amsterdam, waar het fort onderdeel van is. Hierdoor worden de leerlingen voorbereid op het bezoek en hebben zij de sfeer en de bijzondere verhalen van het fort al een beetje leren kennen. Met de filmfragmenten komen de leerlingen meer over de plek te weten.

U kunt deze introductieles uitbreiden met een mooi vormgegeven digitale les over de Stelling van Amsterdam. Onderaan deze lesbeschrijving vindt u de link naar de les met opdrachten en verwerkingsbladen. Op deze website staat nog veel meer informatie over de geschiedenis en de wetenswaardigheden van de forten van de stelling, waar het Kunstfort bij Vijfhuizen deel van uitmaakt.

Om voor te lezen in de klas:

De wind waait rond het fort. De zon schijnt en alle deuren staan open. De wind waait door alle gaten, alleen niemand is er te zien. We sluipen langs het fort door het hoge gras en zien vreemde kunstwerken staan. Er lijkt een luchtschip geland, er liggen houten mannen in het gras en staat daar een liefdeskanon?

In de verte lopen er kinderen over het fort. Ze sluipen naar binnen, kruipen in de bedden en snuffelen in de keuken.

Om te vertellen:

Tussen 1880 en 1920 werd rondom Amsterdam een 135 km lange verdedigingslinie aangelegd: de Stelling van Amsterdam. Deze stelling bestaat uit een aantal forten die met elkaar verbonden zijn door een waterlinie. In geval van een vijandelijke aanval kon het land onder water worden gezet en had de vijand minder kans om aan te vallen. Het was een formidabel verdedigingswerk waar buitenlandse legers ontzag voor hadden. Er is nooit gevochten door legers bij het fort.

Om te laten zien (filmfragmenten):

- Waar zijn de soldaten   tijdsduur: 4 minuten
- Geheim landschap, Documentaire   tijdsduur: 15 minuten

Deze fragmenten kunt u vinden op: www.kunsteducatie.net/waarzijndesoldaten.html

► **Tip: Geef bij het kijken naar filmfragmenten de leerlingen een kijkvraag mee, bijvoorbeeld:**

- Wat is de kleur van de uniformen?
- Ergens in de film valt een schot. Heb je het gehoord. Wanneer is dat?

Om te doen: digitale les (aanrader!)

Er is een mooie digitale les over de Stelling van Amsterdam. De les bevat interactief materiaal voor het digibord en daarnaast een zeer uitgebreide handleiding en werkbladen. De les is te vinden op: www.stellingvanamsterdam.nl/digitaleleskist

Info over het bezoek aan Kunstfort bij Vijfhuizen

De routebeschrijving en informatie over het bezoek aan het fort kunt u vinden op www.kunstfort.nl/algemeen/bezoekersinformatie/bereikbaarheid

Lied en dans 'Honingbij'

Lesinstructie voor de leerkracht

Bij deze instructie hoort:

- De liedtekst van 'Honingbij', als PDF te downloaden via de website van het Kunstfort **Marcel juiste link toevoegen**
- De link en wachtwoord (pass) van vimeo voor het openen van de filmpjes 'De honingbij' zang en dans: <https://vimeo.com/album/3437196>
Pass= PierK2 (let op: gebruik hoofd en kleine letters)

Leerdoelen

Aan het eind van de les kunnen en kennen de leerlingen:

- Kennis van wetenswaardigheden over de honingbij, geleerd op een speelse en artistieke manier;
- Uiting en expressie door zang- en dans;
- In dansvorm vertellen over het leven van de honingbij;
- Samen dansen en zingen.

Hoe organiseert u het oefenen in de klas ?

Vorbereiding

- Zorg dat u de link en het password van de vimeo-fragmenten bij de hand heeft. Log in en zet dit klaar voor gebruik.
- Download de liedtekst van 'De honingbij'.
- Projecteer de tekst op het digitaal schoolbord, zodat de leerlingen via het digibord de liedtekst meezingen.
- Daarnaast kunt u de liedteksten ook uitprinten en uitdelen aan de kinderen.

De volgorde op vimeo:

1. Instrumentale versie (karaoke versie, zonder zang)
2. Muziek met zang en dans (het eindresultaat)
3. Uitleg dansbewegingen 1 (couplet en refrein)
4. Uitleg dansbewegingen 2 (verplaatsing met je voeten)
5. Uitleg dansbewegingen 3 (op de vloer)
6. Couplet 1
7. Refrein
8. Couplet 2
9. Glanzende vleugels (gesproken tekst)
10. Slot zoem, zoem, zoem

► Tips:

- Wanneer het lied aangeleerd wordt, gaan de leerlingen zitten als ze meezingen met hun blaadje in de hand. Als ze het lied beter kennen gaan ze staan en meezingen, met of zonder blaadje in de hand.
- Kiest u ervoor de liedtekst via het digibord te tonen, laat de kinderen dan meteen staan.
- Als de leerlingen de bewegingen meedansen voor het digibord, graag de stoelen en tafels aan de zijkant schuiven zodat ze meer ruimte hebben. Maak 4 of 5 rijen. Tijdens het oefenen wisselt u de rijen, zodat alle leerlinge afwisselend vooraan staan.

Aan de slag

Stap 1: Utdelen van de liedteksten aan leerlingen indien u hiervoor heeft gekozen.

Stap 2: Het filmpje '2: muziek met zang en dans' afspelen en allemaal meezingen. Het beste kunt u het bijbehorende beeld nog even weggelijken, zodat de kinderen niet worden afgeleid en zich vooralsnog concentreren op de zang.

Stap 3: Het filmpje '2: muziek met zang en dans' nogmaals afspelen, maar nu met de dansbewegingen, bekijken. Als leerlingen tegelijkertijd meezingen is dat prima!

Stap 4: De filmpjes 3 t/m 9 om de beurt afspelen en meedoen met de dansbewegingen.

Daarna kunt u het filmpje '2: muziek met zang en dans' weer afspelen.

Stap 5: Als het heel goed gaat kunnen de leerlingen zonder beeld, zonder zangeres en zonder liedtekst in de hand of op het digibord zelfstandig meezingen en dansen! Kies dan voor filmpje 1 met de instrumentale versie van het lied.

Oefenen

Zingen en dansen tegelijkertijd is een mooie uitdaging voor leerlingen. Voor sommigen werkt het goed om zang en dans apart van elkaar oefenen. De liedtekst kan ook een geheugensteuntje zijn voor de dansbewegingen, omdat woord en beweging hier een logische relatie hebben met elkaar.

Tip: oefen meerdere malen en wissel de rijen zodat alle kinderen eens vooraan komen te staan.

Differentiatie

- ▶ De leerlingen kunnen in twee groepen verdeeld worden:
Groep 1: de zangers.
Groep 2: de dansers.
- ▶ De leerlingen kunnen in twee groepen verdeeld worden:
Groep 1: couplet en refrein.
Groep 2: gesproken tekst.
- ▶ De leerlingen kunnen in meerdere groepen verdeeld worden:
Groep 1: couplet 1.
Groep 2: refrein.
Groep 3: couplet 2.
Groep 4: refrein.
Groep 5: gesproken tekst en Slot zoem zoem zoem.
- ▶ Leerlingen die de dansbewegingen goed kunnen onthouden, kunnen in de uiteindelijke versie vooraan staan.

Uitvoering bij Kunstfort bij Vijfhuizen

De dag dat u met uw klas het kunstfort bezoekt, kunt u met de kinderen het lied zingen en dansen. Het Kunstfort heeft hiervoor een cd-speler voor uw optreden klaarstaan. Een prachtige afsluiting of begin van dit bezoek. Neem vooral ook een camera mee om dit vast te leggen.

Tekenles: Lovegun veroorzaakt een feest

Instructie voor leerkrachten

Materiaal

- ▶ De foto van Lovegun tonen op smartboard (zie bijlage 1)
- ▶ Tekenpapier 30x 40 cm
- ▶ Kleurpotloden en grafietpotloden
- ▶ Ruimte om de werkstukken te presenteren

Leerdoelen

Kernbegrippen:

Achtergrondinfo voor de leerkracht. De leerkracht kiest er zelf voor om het begrip expliciet te noemen en uitleggen of leerlingen onderdelen alleen te laten ervaren / beleven.

- ▶ Het Kunstfort maakt met beeldende kunstenaars tentoonstellingen rond de begrippen oorlog, vrede en bescherming.
- ▶ Het uitgangspunt voor deze les is het kunstwerk 'Lovegun' van Serge Verheugen op Kunstfort Vijfhuizen

Lesdoelen:

- ▶ De leerling heeft zich ingeleefd in de begrippen vrede en feest in de eigen leefomgeving.
- ▶ De leerling kan vredessoldaten verbeelden met eenvoudige tekenmaterialen.
- ▶ De leerling kan de wereld uit zijn/haar omgeving omtoveren in een vrolijke sprookjeswereld.

Vaardigheden:

- ▶ De leerling kan een feest/vredessituatie verbeelden met tekenmaterialen.
- ▶ De leerling kan de begrippen feest, blij, vrolijk, verliefd weergeven in een tekening met kleurpotloden.

Oriëntatie (5 min)

Bij het Kunstfort Vijfhuizen hebben we kennisgemaakt met kunstwerken. We weten ook waar het Fort oorspronkelijk voor bedoeld was... de vijand verslaan, het land onder water zetten en bommen afvuren vanuit de hefkoepels. Hieronder staat de foto van het "Lovegun" op het Kunstfort.

Opdracht

Stel je voor...

Lovegun vuurt een liefdesbom af in jouw wijk. Er is een vreemde zachte dreun en heerlijk geurende rook. De mensen worden heel vrolijk en verliefd, iedereen viert feest en het wordt een kleurrijke vrolijke boel. Wat een feest! De straten, bomen, mensen en huizen krijgen alle kleuren van de regenboog..... Wat zie je allemaal voor je? Wat doen de mensen allemaal? Wat gebeurt er?

Kern / verwerking (30 min) :

Maak een tekening van jouw straat of buurt waar je woont na deze feestelijke bominslag.

Afsluiting (10 min) :

De tekeningen worden aan een lijn of op een bord in de klas geëxposeerd.

Vragen die de leerkracht aan de leerlingen kan stellen:

- ▶ Als je kunstenaar zou zijn, zou je dan vrolijke schilderijen maken? Of zou je juist schilderijen over oorlog of geweld maken? Waarom kies jij voor vrolijk of juist geweld?
- ▶ Hoelang kan een feest in vrede duren?
- ▶ Hoe komt het dat wij niet altijd vrolijk en gelukkig zijn?
- ▶ Bespreek tot slot de drie kunstwerken van bijlage 2, blz. 14.
  - Wat zie je allemaal ? Wat vind je ervan, leuk, mooi, saai etc.
  - Waarom heeft de kunstenaar dit gemaakt denk jij?

Differentiatie

Uitdaging

De Leerkracht maakt op elk vel een bominslagwolkje met roze ecoline, de leerlingen gaan vanuit de vlek verder fantaseren met kleurkrijt.

Makkelijker

Teken de Lovegun en geef de soldaten een vrolijk uniform.

Informatie over het pluspakket

Dit tweede deel van de handleiding is voor leerkrachten van scholen die lessen uit het pluspakket hebben besteld. Heeft uw school dit niet besteld, maar wenst u dit alsnog, dan kunt u een e-mail sturen naar: educatie@kunstfort.nl

Het pluspakket voor groep 4-5 bestaat uit:

- ▶ 1. Een zing- en dansles van 60 minuten door een kunstdocent in de klas voorafgaand aan het bezoek aan het fort.
- ▶ 2. Een dramales van 60 minuten door een kunstdocent in de klas aansluitend aan het bezoek aan het fort.

1. Over de zing- en dansles Honingbij voor groep 4-5

De kunstdocent komt voorafgaand aan het bezoek aan het Fort in uw klas. Het Honingbij- lied en de bijbehorende dans wordt met de groep ingestudeerd en u doet volop mee en kunt de kunst afkijken. U kunt het lied en de dans na de les zelfstandig met de klas oefenen en uitvoeren.

2. over de dramales Fortbewoners groep 4-5

Kruip in de huid van de fortbewoner !

Deze dramales, gegeven door een kunstdocent, is een verdieping en sluit aan op het bezoek aan Kunstfort bij Vijfhuizen. De leerlingen onderzoeken het leven van een soldaat en alles wat ze zich daarbij voorstellen op een theatrale wijze en beelden dit uit.

Het uitgangspunt is: "Een aantal volwassen burgers hebben een oproep van de koning gekregen om op het kunstfort als soldaat opgeleid te gaan worden". Middels diverse opdrachten werken de leerlingen aan solo's en sketches en ze laten deze aan elkaar zien. "Wie is de soldaat? Wat houdt hem bezig? Wat doet hij zoal?"

Benodigheden en voorbereiding:

Deze les dient plaats te vinden kort na het bezoek aan Kunstfort bij Vijfhuizen. Bij voorkeur in een speellokaal of kleine gymzaal of anders een ruim lokaal waarbij tafels en stoelen aan de kant kunnen.

Leerdoelen en uitgangspunten van dit lespakket

Betekenisvolle leeromgeving:

- ▶ De leerling leert en ontdekt de wereld via onderwerpen uit de directe omgeving.
- ▶ De leerling leert waarnemen vanuit zintuiglijke ervaringen.
- ▶ Er zijn vanuit de kunstlessen verbanden te leggen met andere vakken als geschiedenis, rekenen, taal en kunst.

Leerinhoud

- ▶ Ervaringsgericht leren staat centraal.
- ▶ Er wordt bewust aandacht besteed aan de raakvlakken met de andere vakken, de leerling leert deze verbanden te herkennen.

Reflectie

- ▶ De leerlingen worden gestimuleerd te reflecteren op de ervaringen en hun eigengemaakt werk.
- ▶ De leerlingen leren hun mening te onderbouwen met argumenten.
- ▶ De leerlingen leren waarneming en oordeel te vergelijken met dat van anderen.
- ▶ Niet alleen het product is belangrijk ook het proces is onderdeel van de evaluatie.

'Waar zijn de Soldaten?' is leren op locatie. De leerlingen leren achtergronden en verhalen over een belangrijke cultuurhistorische plek uit de nabije omgeving: Kunstfort bij Vijfhuizen. Daarmee sluit dit lespakket aan bij kerndoel 51 van geschiedenis. Namelijk het gebruik van historische bronnen, verhalen van mensen en overblijfselen uit de eigen omgeving.

'Waar zijn de Soldaten?' is ook kunsteducatie in de klas. De kunstlessen zijn ontworpen door docenten van Pier K, vanuit de theoretische basis van *Cultuur in de spiegel* en *Kunst in leren*. De verdiepende lessen, gegeven door uzelf of door een kunstvakdocent, sluiten aan bij de kerndoelen kunsteducatie. Zoals:

- ▶ Drama; met taal en spel gevoelens en ervaringen uitdrukken (kerndoel 55).
- ▶ In de lessen leren de leerlingen op kunstzinnig gebied reflecteren op eigen werk en dat van anderen (kerndoel 55).
- ▶ In de muzieklessen leren de kinderen muziek maken en bewegen op muziek (kerndoel 54).
- ▶ Het lespakket bevat een verdiepende les schrijven. Deze les sluit aan bij Taal en leert de leerlingen een geïntegreerde schijfopdracht maken (gedicht) en laat kinderen kritisch kijken naar hun schrijfdoeel en schrijfproduct (kerndoel 4 t/m 9).
- ▶ In het verlengde van geschiedenis gaat dit lespakket ook over erfgoededucatie en leren kinderen gebouwen en monumenten die naar het verleden verwijzen herkennen en waarderen (kerndoel 56).

Tot Slot

Kunstfort bij Vijfhuizen en Pier K hopen dat u en de kinderen veel plezier beleven aan de lessen. Mocht u nog tips hebben ten aanzien van deze handleiding en de lessen dan zien we die graag tegemoet via educatie@kunstfort.nl.

Bijlage 1: Lovegun

Lovegun

Bijlage 2: drie kunstwerken

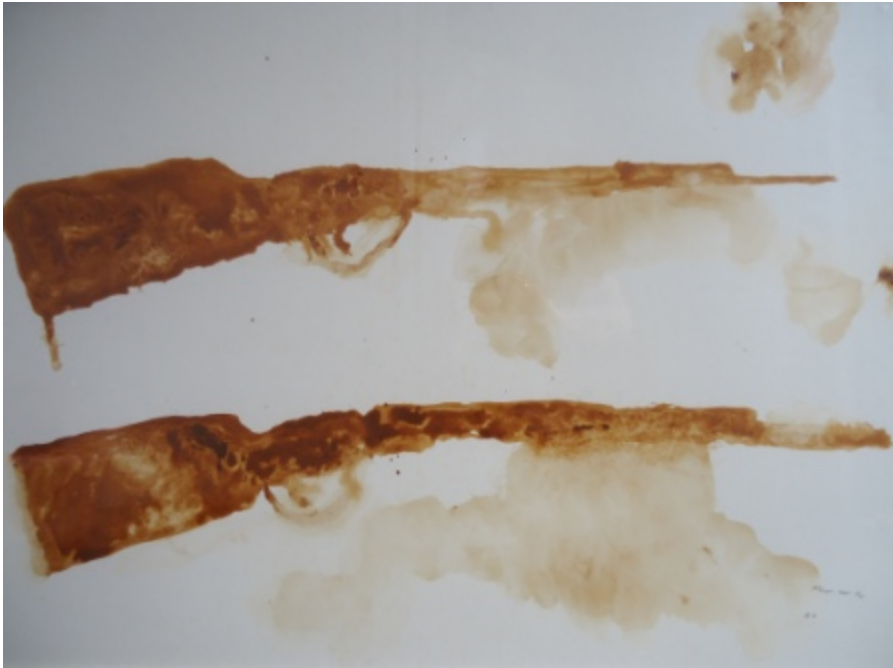

Nikki de Saint Phalle

Niki de Saint Phalle

Armando